

Ranko Starac

REZULTATI POKUSNOG ARHEOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA GRADINE U DRIVENIKU

U razdoblju između 22. ožujka i 12. travnja 1999. godine obavljena su pokusna arheološka sondiranja prostora kasnosrednjovjekovnog driveničkog grada. Radove je financirala i naručila Općina Vinodolska iz Bribira, a u cilju prikupljanja informacija o količini i starosti naslaga zemlje unutar rastera srednjovjekovnog grada. Te informacije trebale bi pomoći kod planiranja budućih restauratorsko-konzervatorskih i rekonstrukcijskih zahvata na kaštelu, kako bi se ovaj spomenik kulture mogao koristiti za glazbeno-scenske nastupe i ljetne priredbe.

Radove je nadzirao i vodio arheolog Ranko Starac uz sudjelovanje četvero radnika (Robert Grozdanić, Goran Pilaš, Sandro Juričić, Josip Šikić). Čitav interijer kaštela očišćen je od raslinja, stambeni trakt, od kojeg je preostala tek podrumaska etaža ukopana u liticu uz sjeverni plašt utvrde, očišćen je od gomile smeća i urušenog kamenja preostalog nakon konzervatorskih radova od prije dva desetljeća. Sav upotrebljiv kamen je složen i pripremljen za ugradbu u budućim konzervatorskim radovima. Otkopano je šest pokusnih sondi. Slijedi njihov kratki opis:

Sonda 1

Sonda je postavljena s unutrašnje strane ulaza u kaštel, no nakon skidanja 20-50 centimetara debelog sloja šute i gruha zatečena je neravna litica bez arheoloških nalaza. Veći dio površine tla unutar dvorišta kaštela čini surova tek batom priklesana stijena, neravna, puna rupa i prirodnih pukotina, bez tragova opločenja. Graditelji Drivenika nisu se zamarali detaljima pa tako nisu niti poravnali stjenovitu, vrlo neravnu površinu dvorišta. Tanki sloj šute pune crijepa otpalog s nestalog krovišta velike južne ugaone kule sadrži tek komadiće recentne kućanske keramike i otpatke donesene iz okolnih kuća nakon napuštanja kaštela, iz 18. i 19. stoljeća.

Sonda 2

Sonda je postavljena uzduž dijela istočnog obodnog bedema, između polukule i ruba glavne branič-kule. Od površine tla do oko 40 centimetara dubine prostire se sloj gruha ispunjenog kamenim krhotinama, komadima morta i polomljenog crijepa otpalog s krova glavne valjkaste kule. Niže se nalazi sloj tamne humusove zemlje pomiješane s kamenjem, nejednake dubine, koji ispunjava udubljenja i pukotine unutar podne litice. U tim pukotinama dubokim do 80 centimetara od površine tla uočeni su relativno skromni ulomci keramičkog posuđa oblika karakterističnog za ognjišnu keramiku iz razdoblja ranog srednjeg vijeka. To su mali lončići i šalice loptastog ili nešto izduljenijeg vrećastog tijela sa suženim kratkim vratom i lučno izvijenim kratkim obodom koji je prstenasto zadebljan. Ulomci ukazuju na oblike po-

suda srodne ili istovjetne posuđu – grobnim priložima s groblja u obližnjem Stranču iz devetog ili desetog stoljeća. Veći dio ulomaka trbuha nosi tragove urezanih motiva valovnice. Neki komadi imaju više urezanih valovitih linija koje se međusobno prepliću, što podsjeća (kao i gruba izrada, glina puna nečistoće i tamna sivo-mrka boja) na keramičke lončiče razdoblja Drugog avarskog kaganata iz kontinentalnog zaleđa. Pojedini ulomci finije su izrade, vrlo tankih stijenki, načinjeni na kolu, s jednom urezanom linijom valovnice na ramenu i oštrije profiliranim obodom, što ih povezuje s nekim primjercima lokalne keramike otkrivene prigodom čišćenja gradine na Badnju. Badanjski materijal arheologinja dr. Radmila Matejčić datirala je u razdoblje između 12. i 14. stoljeća. Otkriveni ulomci daju nam naslutiti obrise vremena prvog zaposjedanja driveničke uzvisine od kraja osmog stoljeća kada ovdje očito boravi manja skupina hrvatskih doseljenika ili vojnika. Tek u kasnijim stoljećima taj «drveni grad» dobio je prvi vrlo solidno zidan pravokutan donžon ili branič-kulu, vjerojatno u 12. ili 13. stoljeću, koji je u kasnom srednjem vijeku postao jezgrom proširenog kaštela.

Pri dnu procjepa unutar zacrtnane sonde nailazi se na skromne usitnjene ulomke grube prapovijesne keramike. Istovjetne ulomke nalazili smo i kod nekoliko godina ranije obavljenih zaštitnih arheoloških istraživanja interijera crkve sv. Stjepana na rubu driveničke uzvisine. Unutar partera današnje crkve sv. Stjepana zatekli smo temelje manje ranoromaničke kapele podignute na litici prekrivenoj prapovijesnim humusom ispunjenim ulomcima željeznodobne keramike. Ostaci te prapovijesne gradine davno su uništeni, oni tek podsjećaju na vrijednost ovog položaja u nizu nadzornih prapovijesnih utvrda uzduž Vinodolske kotline.

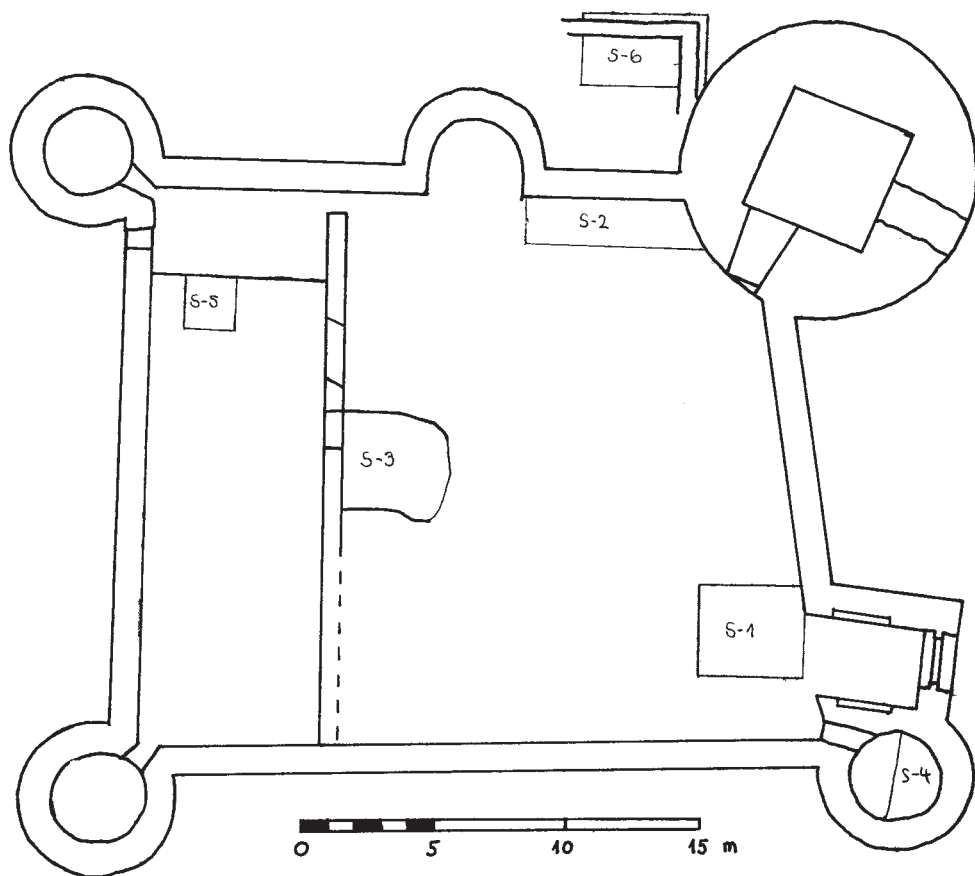
Sonda 3

Ova sonda postavljena je gotovo u središtu dvorišta kaštela, uz vanjsko lice pročeljnog zida izduljene pravokutne građevine prislonjene usporedno sa sjeveroistočnim potezom bedema utvrde. Ova izduljena zgrada imala je poluukopanu prizemnu etažu i jedan kat te je predstavljala jedini stambeni objekt u sklopu utvrde. Vremenom je veći dio pročelja ove građevine srušen, a kamen raznesen za gradnju okolnih kuća, a nestali su i profilirani kameni okviri vratnica i prozora. S tog pročelja vjerojatno potječe davno otkriveni ulomak glagoljskog natpisa na nadvratniku. Ovom sondom obuhvatili smo jamu nepravilna oblika iskopanu u litici, koja je do vrha bila zatrpana kamenjem i otpacima. Jama čini nikad dovršen prostor za izgradnju cisterne. Drivenik nije tako imao cisternu, a po predaji postojao je tajni prolaz do vrela vode na sjevernom obronku brijega. U neposrednoj blizini ulaznog koridora u kaštel, pri samom tlu kod ulaza u kružnu ugaonu kulu ispitali smo zatrpan prolaz kroz obodni bedem. Taj prolaz je koso na van nagnut, malog je promjera, a služio je za izbacivanje fekalnog i drugog otpada kroz bedemski plašt, koji se je potom slijevao niz škrape izvan linije bedema.

Sonda 4

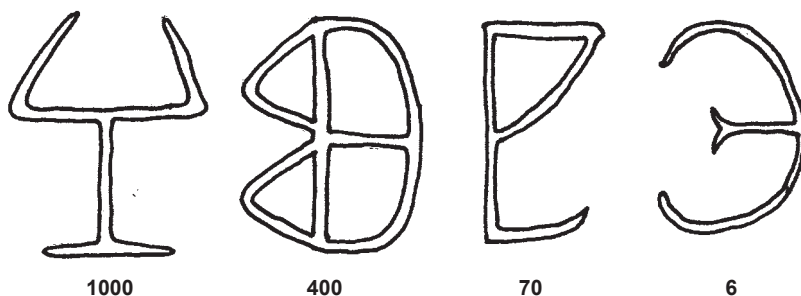
Sonda 4 postavljena je u zapadnoj ugaonoj kružnoj kuli prislonjenoj uz ulazni koridor. Probnim iskopom skinuta je polovica površine tla unutar cilindričnog plašta kule, do dubine od 70 centimetara od zatečenog nivoa površine. Nažalost, površina tla iz vremena uporabe kaštela u 16. i 17. stoljeću skinuta je prigodom konzervatorskih radova u 80-im godinama, nenadzi-

ranim od strane arheologa, pa smo sada osim par beznačajnih ulomaka majolike ustanovili tek jednoličan sterilan nasip kojim je prigodom gradnje kule ispunjeno tlo radi poravnavanja nivelete hodne površine. U ovu kulu ulazi se nadsvođenim uskim hodnikom. Na spoju hodnika i interijera kule, pri dnu južnog okvira zidanog dovratnika prigodom radova uočen je do sada neotkriven glagoljski natpis. Riječ je o rustičnom bunjastom manjem kamenu – lokalnom vapnencu u kojem se vide plitko uklesana glagoljska slova – u jednom redu «Č U N E», dok se ispod njih nazire trag slova «P». Slijed slova označuje godinu 1476., dok je ostatak natpisa nestao odlamanjem kamena prigodom ugradnje u temelj zidanog dovratnika ulaza u kulu. Ipak, način kako je kamen postavljen jasno sugerira namjeru zidara da bar dio natpisa, odnosno godina bude vidljiva. Općenito se smatra da je drivenički kaštel danas vidljive obrise dobio u radikalnoj rekonstrukciji tijekom 16. stoljeća. Tijekom dvadesetih i tridesetih godina 16. stoljeća dograđuju se kružne kule i poluvaljkasti bastioni na kaštelima Grobnik, Trsat, Bakar, Bribir i Novi. Graditelji ovih fortifikacija u vrijeme najžešćih provala Turaka

Gradina – Drivenik, ožujak 1999., položaj pokusnih arheoloških sondi

koristili su skromne mogućnosti lokalnih zidara i tvrdog kamena pa se nazire tendencija korištenja uslojenih kvadratičnih blokova i raspored puškarnica u renesansnoj maniri. Međutim, drivenički kaštel osim u arhitektonskom rasporedu nema u načinu zidanja prepoznatljive renesansne elemente, pa tako i brojne očuvane puškarnice mnogo više podsjećaju na neko starije kasno gotičko stilsko razdoblje. On u načinu gradnje više podsjeća na dijelove poluobljih i kružnih kula izgrađenih na prijelazu 15. u 16. stoljeće u Klani, Hreljinu i Ledenicama. Stoga nas ovaj nalaz natpisa ipak tjera na oprez pošto je mala vjerojatnost da bi se pri gradnji kaštela porušila neka zgrada stara tek nekoliko desetljeća. S druge strane, sam ulazni koridor i način oblikovanja kamenog okvira portala ima elemente rustificirane zrele renesanse, za razliku od nedavno nestalog portala ledeničkog grada, podignutog još u tradicionalnoj formi gotičkog šiljastog luka. Sve navedene natuknice trebale bi navesti istraživače na pomnije proučavanje geneze gradbenih elemenata naših kaštela i njihovo potpunije kronološko i stilsko definiranje.

Sonda 5

Ovu sondu postavili smo u istočnom kutu ukopane površine prizemlja stambene zgrade. Nakon poravnavanja terena naišli smo već na dvadesetak centimetara dubine poravnatu priklesanu liticu – podnicu građevine. Jedini spomena vrijedan nalaz bio je vršak željezne sulice ili strelice kakve su ispaljivane iz samostrela. Tragove perimetralnog zida pročelja spomenute građevine prislonjene uz plašt bedema trebat će hitno konzervirati i učvrstiti te rekonstruirati do 3,5 metara visine. U tom pročeljnom zidu trebalo bi sanirati i prezentirati trag bočne špaleta manjeg prozora kao i dovratnike vratnica između objekta i središnjeg dijela dvorišta.

Sonda 6

Ova sonda jedina je postavljena s vanjske strane bedema utvrde, s istočne strane gdje se na površini naslućuju tragovi dviju pravokutnih kuća prizidanih uz bedem. Uzgred napominjemo da smo pokušali sondirati tlo i unutar glavne kule, unutar pravokutnog rastera romaničke branič-kule koja je u 16. stoljeću obložena novim kamenim plaštom valjkasta oblika. Međutim, mogli smo ustanoviti da je ovdje tlo poravnato na razini litice, a sav nanos vjerojatno je prekopan i odnesen kod proboja plašta kule u Drugom svjetskom ratu. Vratimo se sondi postavljenoj unutar pravokutnog traga ziđa manje kuće prizidane uz vanjsko lice

kaštela. Zbog isteka vremena i novca probni iskop nije dovršen, odnosno nismo stigli do razine podnice. Sonda je iskopana do 110 cm dubine. Donjih pola metra nanosa ispunjavaju otpaci s ognjišta, kosti životinja, ulomci različitog posuđa te velika količina željeznih čavala i klinova. Našlo se tu i par ulomaka noževa, dlijeta i ručno svrdlo pa imamo dojam da je ovdje odbacivan kućanski otpad posade kaštela tijekom 16. i 17. stoljeća. Sami objekti bili su građeni usporedno s kaštelom, a predstavljali su pomoćne zgrade za potrebe samih graditelja, no količina otpada u njima jasno govori da su te prostorije napuštene već krajem 16. stoljeća. U gornjem dijelu sloja gruha i ognjišnih otpadaka uočena su tri mletačka bakrena novčića dosta izlizana od uporabe, od kojih su dva očuvanija i atribuirana. Jedan je novčić vrijednosti 12 solada kovan za dužda Giovannia Cornera između 1625. i 1629. godine, dok je drugi bio u opticaju za dužda Francesca Erizza između 1631. i 1646. godine. Pri dnu ovih objekata mogli bi se pronaći novčići iz vremena izgradnje utvrde.

Drivenik 1999. – iskop sonde VI

Na kraju spomenimo da bi se uz mala sredstva mogao proširiti iskop sonde broj 2 i 6, posebice u trenutku prikupljanja građe za potrebe izlaganja u muzejskoj zbirci u Bribiru. Također će trebati sanirati pročeljni zid stambenog trakta prije bilo kakvih intervencija unutar dvorišta utvrde, no napominjemo iznova da se površina tla unutar dvorišta ne može poravnati jer ona nikad nije bila ravna pa ostaju moguće tek skromne intervencije čišćenja interijera onakvog kakvog su nam pređi ostavili na čuvanje.

SAŽETAK

U razdoblju između 22. ožujka i 12. travnja 1999. godine obavljena su pokusna arheološka istraživanja srednjovjekovne utvrde – driveničke «Gradine». Tijekom radova postavljeno je šest pokusnih sondi zbog prikupljanja informacija o stanju zatrpanih dijelova utvrde i njenoj starosti. Vrh ovog dominantnog brijega usred kotline bio je naseljen još početkom posljednjeg milenija prije Krista, tijekom kasnog brončanog doba. Na to nas upućuju tek skromni ulomci posuđa uočeni u pukotinama među stijenjem, na obroncima oko utvrde, ali i na površini litice unutar poda srednjovjekovne kapele sv. Stjepana. Ovdje su prigodom obnove interijera prije više godina otkriveni i dokumentirani temelji manje, ranoromaničke jednobrodne crkvice s polukružno opisanim začeljnim zidom. Uz prapovijesne ulomke posuđa, uočeno je tek nekoliko komadića antičkih opeka, no tragova rimskodobne arhitekture ovdje, kao i unutar položaja kasnijeg kaštela nema. Položaj utvrde na vrhu brijega trajno je iznova zaposjednut početkom srednjeg vijeka, krajem osmog ili početkom devetog stoljeća, kada Vinodol zauzimaju tek doseljeni rodovi Hrvata. Tragovi vatrišta i skromni tragovi otpadaka – posuđa od grubo oblikovane gline mrko sive boje, urešene snopovima urezanih isprepletenih valovitih crta govore nam o povremenom boravljenju stražarskih posada skupina ljudi čija je materijalna kultura srodna skupinama koje su sačinjavale labavi avaro-slavenski savez Drugog Kaganata u kontinentalnom zaleđu. Plitkoća sloja humusa i česta prekapanja do nivoa litice onemogućuju kvalitetnije spoznaje, a ovaj ranosrednjovjekovni horizont uništen je već izgradnjom vrlo čvrste kamene trokatne pravokutne kule, vjerojatno na prijelazu 12. u 13. stoljeće. Kaštel je dobio današnji opseg i karakteristike utvrđenog protuturskog tabora u bar dvije gradbene faze: jednoj u drugoj polovici 15. stoljeća, a drugoj negdje polovicom ili krajem 16. stoljeća. Razdoblju druge polovice 15. stoljeća pripada početak izgradnje novih ugaonih kula kružnog tlocrta s karakterističnim oblicima otvora puškarnica. U jednom ugaonom kamenu ulaznog dovratnika u kružnu kulu uočena je uklesana glagoljskim slovima godina 1476. Riječ je o mogućem spoliju, odnosno kamenu prenesenom s neke starije građevine, no položaj kamena sugerira nam namjeru graditelja da se taj datum vidi u zidnom plaštu ulaza u ugaonu kulu. Istraživanjem je utvrđeno da utvrda nikad nije bila dovršena. Jedini očuvani elementi okvira portala prizemnog ulaza te ulaza u glavnu obrambenu kulu na katu, koji su načinjeni od pomnije klesana kamena, nose elemente renesansnog fortifikacijskog graditeljstva. Međutim, cisterna nikad nije bila izgrađena o čemu svjedoči započetak iskop u litici u središtu dvorišta. Po materijalnim tragovima (komadićima kućanskih otpadaka, željeznim predmetima i sitnom novcu) kaštel je povremeno bio u uporabi tijekom 16. i 17. stoljeća, a potom je posve napušten počeo propadati, da bi bio konačno teško oštećen u Drugom svjetskom ratu. Nakon nedavne djelomične obnove i konzervacije predstoji nam temeljito promišljanje načina obnove i prezentacije ovog vrijednog spomenika kao sjecišta turističkih i kulturnih sadržaja Vinodolske kotline.

RESULTS OF THE TENTATIVE ARCHEOLOGICAL EXCAVATIONS ON THE FORTRESS OF DRIVENIK

During the month of March and April 1999 tentative archeological excavations have been undertaken in the late medieval fortress of Drivenik. 6 different sounds have been

excavated in order to find some material documentation regarding the age. The fortress is built on top of the dolomite morenic hilltop in the northwestern part of the Vinodol valley. Although very scarce, the material found during earlier excavations demonstrate the certainty that the hilltop was inhabited at the beginning of the last millenium B.C. during the bronze age. In the middle ages the hilltop has been taken over by the new settlers, the Croats, but the fortress herself has taken the form we see now, much later, probably in two different phases. The first phase should have been in the second half of the 15 century and the second at the end of the 16 century. Taking into consideration the finds, the fortress has been again in use during the 16 and 17 centuries and after abandoned. She has been seriously damaged during the second world war. Tthe excavations were ment to show the state of the structure, than conservation and the successive presentation to the public as an exceedingly important monument of the Vinodol valley.